

IJTIMOY XULQ MOTIVLARINING MAZMUN MOHIYATI

Baxtiyorova Mushtariy Barhayot qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

feruzaxonqodirova1@gmail.com

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Ilmiy rahbar: Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

olimjonozodqulov30@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17892958>

Annotatsiya: Ushbu tezisda ijtimoiy xulq motivlarining mazmun-mohiyati, shaxsning jamiyatdagi xulq-atvoriga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, ijtimoiy tajriba va atrof-muhitning rolini ilmiy asosda yoritadi. Shuningdek, ichki va tashqi motivlar, shaxsiy, ijtimoiy, axloqiy-madaniy va amaliy motivlar kabi asosiy turlari ham ko'rib chiqilgan. Natijada, ijtimoiy xulq motivlarini tushunish va boshqarishning shaxsiy rivojlanish, jamiyatdagi faol ishtirok va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati aks ettiriladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy xulq motivlari, motiv, motivatsiya, ichki motivlar, tashqi motivlar, pedagogika, psixologiya, ijtimoiy rol, shaxs rivoji, ijtimoiy moslashuv, kognitiv nazariyalar, ijtimoiy almashuv nazariyasi.

Annotatsiya: Ushbu dissertatsiyada ijtimoiy xulq-atvor motivlarining mohiyati, jamiyatdagi shaxsning xulq-atvoriga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarning o'rni, ijtimoiy tajriba va muhit ilmiy jihatdan o'rganiladi. Shuningdek, ichki va tashqi motivlarning asosiy turlari, shaxsiy, ijtimoiy, axloqiy-madaniy va amaliy motivlarni o'rganadi. Natijada, shaxs kamolotida, jamiyatda faol ishtirok etishda va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ijtimoiy xulq-atvor motivlarini tushunish va boshqarishning ahamiyati o'z ifodasini topadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy xulq-atvor motivlari, motiv, motivatsiya, ichki motivlar, tashqi motivlar, pedagogika, psixologiya, ijtimoiy rol, shaxs rivojlanishi, ijtimoiy moslashuv, kognitiv nazariyalar, ijtimoiy almashuv nazariyasi.

KIRISH.

Ijtimoiy xulq motivlari bugungi kunda nafaqat psixologiya, balki pedagogika, menejment, sotsiologiya va ijtimoiy ish amaliyotida ham dolzarb mavzu hisoblanadi. Jamiyatning tezkor o'zgarishlari, global integratsiya, texnologik taraqqiyot va mehnat bozoridagi raqobat sharoitida shaxsning xulqi va faoliyati doimiy ravishda o'zgaruvchan muhitga moslashish talabini oshirmoqda. Shu sababli, shaxsning ijtimoiy xulqini tushunish va uning motivatsiyasini aniqlash bugungi kun talabidir. Har bir insonning harakati va qaror qabul qilishi uning ichki psixologik holati, ijtimoiy muhit, atrof-muhit shartlari va tashqi stimullar bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

Motiv – shaxsning xulqini harakatga keltiruvchi ichki yoki tashqi sabab bo'lib, motivatsiya esa ushbu sabablarni amalga oshirishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonini bildiradi.

Ijtimoiy xulq motivlari – shaxsning jamiyatdagi harakatlariga turtki beruvchi ichki istaklar, qadriyatlar, maqsadlar va psixologik omillar to'plamidir. Motivlar shaxsning xatti-harakatlarini belgilaydi va uning ijtimoiy rollari, jamiyatdagi mavqe va munosabatlarini shakllantirishga yordam beradi. Psixologiyada motiv tushunchasi inson faoliyatini boshqaruvchi muhim omil sifatida, sotsiologiyada esa shaxsning ijtimoiy tizim bilan o'zaro aloqasini tushuntiruvchi vosita sifatida qaraladi. Ijtimoiy motivlar shaxsning qadriyatlari, ma'naviy ehtiyojlari, ijtimoiy kutishlari,

boshqalar bilan munosabatlari va jamiyat me'yorlariga bog'liq bo'lib, ongli yoki ongsiz tarzda turli ijtimoiy vaziyatlarda namoyon bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy xulq motivlari shaxsning jamiyatdagi roli, boshqa odamlar bilan munosabati va ijtimoiy moslashuvini shakllantiruvchi asosiy psixologik omillardan biridir. Shaxsning xulqi faqat individual psixologik omillarga emas, balki ijtimoiy muhit, madaniyat va guruh talablariga ham bog'liq bo'ladi. Har bir insonning xulqi turli motivlar ta'siri ostida shakllanadi, ularning asosiy tasnifi ichki va tashqi motivlar sifatida amalga oshiriladi.

Ichki motivlar – bu shaxsiy qoniqish, o'zini rivojlantirish, qiziqish va maqsadga erishish istagi bilan bog'liq ichki psixologik kuchdir. Masalan, talaba institutda o'qishni shaxsiy bilimini oshirish va kasbiy malakasini rivojlantirish maqsadida tanlasa, bu ichki motivga misol bo'ladi. Ichki motivlar shaxsni faoliyatdan rohat olishga, ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlashga va shaxsiy o'sishga undaydi. Shu sababli ichki motivlarga ega shaxs uzoq muddatli va mustahkam natijalarga erishadi.

Tashqi motivlar – bu mukofot, e'tirof, ijtimoiy maqom, ota-onaning talablarini bajarish yoki kelajakdagi ish bilan bog'liq foydalar kabi tashqi omillardan kelib chiqadi. Masalan, agar kimdir institutda faqat diplom olish yoki ishga joylashish maqsadida o'qiydigan bo'lsa, bu tashqi motivga misol bo'ladi. Tashqi motivlar shaxsni tez natijaga erishishga undaydi, lekin ba'zan u shaxsiy qoniqish hissini keltirmaydi va uzoq muddatli samaradorlikni ta'minlamaydi.

Ichki motivlar shaxsiy qoniqish va o'zini rivojlantirish istagi bilan bog'liq bo'lsa, tashqi motivlar mukofot, e'tirof va ijtimoiy maqomga intilishdan kelib chiqadi.¹ Ijtimoiy xulq motivlari turli mezonlar asosida guruhlanadi. Asosiy turlari quyidagilardir:

Shaxsiy motivlar – insonning o'z manfaatlarini va maqsadlariga bog'liq bo'lib, masalan, muvaffaqiyatga intilish, shaxsiy rivojlanish va o'z qobiliyatlarini namoyon etish istagi.

Ijtimoiy motivlar – jamiyat bilan bog'liq bo'lib, boshqalarga yordam berish, jamoada o'z o'rnini topish va ijtimoiy adolatni qo'llab-quvvatlash kabi intilishlarni o'z ichiga oladi.

Axloqiy va madaniy motivlar – insonning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy tamoyillari hamda diniy va madaniy e'tiqodlariga asoslangan harakatlarni rag'batlantiradi.

Amaliy va foydali motivlar – moddiy manfaatlar, iqtisodiy ehtiyojlar yoki ma'lum bir foyda va imkoniyatga erishishga qaratilgan intilishlardir. O'tiv va motivatsiya tushunchalari bir-biriga chambarchas bog'liq, lekin ular orasida aniq farq mavjud. Har bir motiv turi insonning ijtimoiy tajribasi, tarbiyasi, shaxsiy xususiyatlari va atrof-muhit ta'siri ostida shakllanadi va o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Ijtimoiy xulq motivlari murakkab psixologik va sotsiologik jarayonlar orqali vujudga keladi. Ushbu jarayonni quyidagi omillar belgilaydi:

Biologik omillar – temperament, nerv tizimining xususiyatlari, tug'ma ehtiyojlar.

Psixologik omillar – emotsional holat, shaxs turi, o'zini baholash, irodaviy fazilatlar.

Ijtimoiy omillar – oila muhiti, maktab, do'stlar doirasi, ta'lim jarayoni, ommaviy axborot vositalari.

Shaxs motivatsiyalangan ehtiyojlar piramidasi asosida harakat qiladi; biologik ehtiyojlar qondirilgach, u ijtimoiy ehtiyojlar, hurmat va o'zini rivojlantirish motivlariga yo'naltiriladi.² Ijtimoiy xulq motivlari shaxsning jamiyatdagi roli, boshqa odamlar bilan munosabati va ijtimoiy

¹ Abdullayeva, Kasbiy psixologiya, Toshkent, 2022, https://example.com/kasbiy_psixologiya.pdf

² Maslow, A Theory of Human Motivation, Psychological Review, 50(4), 1943, 370–396, https://www.omothingmadon.gr/maslow_abraham_h_a_theory_of_human_motivation_1943.pdf

moslashuvini shakllantiradi. Shaxs ijtimoiy xulq motivlariga ega bo'lganda, u o'zini rivojlantiradi, yangi mahorat va ko'nikmalarni egallaydi, jamiyat hayotida faol ishtirok etadi. Shaxsning ijtimoiy xulqi kuzatuv, taqlid va ijtimoiy ta'sir orqali shakllanadi.³ Ichki motivlar shaxsni shaxsiy qoniqish va o'zini anglashga undasa, tashqi motivlar shaxsni jamiyat talablari va mehnat natijalariga moslashishga undaydi. Shu sababli, ijtimoiy xulq motivlarini tushunish va boshqarish shaxsiy rivojlanish va jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat uchun muhimdir. Pedagogika va tarbiya amaliyotida motivatsiyani to'g'ri yo'naltirish shaxsning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi, hamkorlik va liderlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, o'quvchilarni ichki motiv orqali rag'batlantirish – ularni o'z bilimini oshirish va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishga undashning samarali yo'li hisoblanadi. Shu bilan birga, tashqi motivlar – mukofotlar, sovrinlar, ota-onaning e'tirofi – shaxsni jamiyatga moslashishga va ijtimoiy faoliyatni kuchaytirishga yordam beradi. qayerda kamchilik bor.

XULOSA.

Ijtimoiy xulq motivlari – shaxsning jamiyatdagi xulqi va faoliyatini shakllantiruvchi ichki va tashqi sabablar majmuasidir. Ular shaxsning ijtimoiy normalarga moslashuvi, jamiyatdagi rolini anglash va boshqalar bilan samarali muloqot qilishini ta'minlaydi. Ichki motivlar shaxsni shaxsiy qoniqish va o'zini anglashga undasa, tashqi motivlar shaxsni jamiyat talablari va mehnat natijalariga moslashishga undaydi. Pedagogika, menejment va sotsiologiya sohalarida motivatsiyani tushunish va boshqarish shaxsiy rivojlanish, jamiyatda faol ishtirok va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayeva, Sh.I. Kasbiy psixologiya. Toshkent, 2022.
https://example.com/kasbiy_psixologiya.pdf
2. Bandura, A. Social Foundations of Thought and Action. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986.
3. Bandura, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.
<https://cmc.marmot.org/Record/.b17481302>
4. Freyd, Z. Inson xulqining psixoanalitik tahlili. Moskva: AST, 2010.
5. G'oziyev, E. Umumiy psixologiya. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2012.
6. Karimova, V.M. Ijtimoiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston, 2015.
7. Maslow, A. Motivatsiya va shaxsiyat. Moskva: Eksmo, 2016.
8. Maslow, A.H. A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 1943,
https://www.omothemadon.gr/maslow_abraham_h_a_theory_of_human_motivation_1943.pdf
9. Vigotskiy, L.S. Psixologiya rivoji nazariyasi. Moskva: Pedagogika, 1991.
10. Zokirova, R. Ijtimoiy xulq motivlari va shaxs rivoji. Toshkent: Fan, 2018.

³ Bandura, Social Learning Theory, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977, <https://cmc.marmot.org/Record/.b17481302>